

Милутин Тадић**МАТЕМАТИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЦРНЕ ГОРЕ**

Извод: Математичко-географски положај територије добија се одређивањем поља географске координатне мреже у који се та територија уклапа без остатака. Процентуални однос површине територије и површине одговарајућег поља географске мреже може се назвати попуњеношћу поља. Математичко-географски положај дате територије у потпуности је одређен довођењем у везу одговарајуће геометрије дана (трајањем обданице, сумрака, светла и таме) са датим пољем географске мреже.

Кључне речи: Црна Гора, математичко-географски положај, поље географске мреже, геометрија дана.

Abstract: Mathematical-geographical position of a territory is given by determining the field of geographical coordinate net in which it fits without remnants. Percentage ratio of a territory surface and surface of correspondent field of geographical net can be named field fill. Mathematical-geographical position of the given territory is completely determined connecting corresponding day geometry (duration of the daytime, twilight, daylight and night) to its field of geographical net.

Key words: Crna Gora, mathematical-geographical position, field of geographical net, day geometry.

Математичко-географска попуњеност и уоквиреност Црне Горе

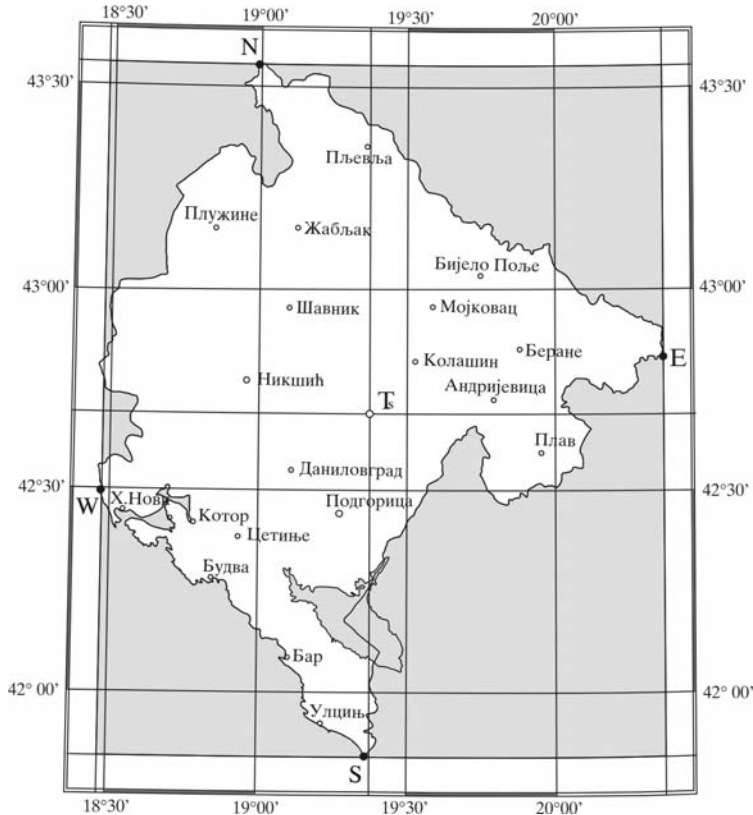
Уопште говорећи, Црна Гора се налази на северној Земљиној полулопти и у северном умереном светлосно-топлотном појасу, као и на источној Земљиној полулопти и у средњоевропској часовној зони. Прецизније, математичко-географски положај Црне Горе одређен је географским координатама њених екстремних тачака: најсеверније (N), најјужније (S), најзападније (W) и најисточније (E). После осамостаљења Црне Горе, најзападнија и најјужнија тачка некадашње Савезне Републике Југославије постале су најзападнија и најјужнија тачка Црне Горе. Географске координате тих тачака тачно су одређене (Мишовић и Ћурчић, 1996): W ($42^{\circ}29'35''N$, $19^{\circ}24'04''E$); S ($41^{\circ}50'32''N$, $19^{\circ}22'00''E$). Најсевернија и најисточнија тачка територије Црне Горе још нису одређене с том тачношћу. У овом раду (таб. 1) коришћене су координате које су дате на званичном сајту Црне Горе – N ($43^{\circ}32' N$, $18^{\circ}58' E$), E ($42^{\circ}53'N$,

Математичко-географски положај Црне Горе

20°21'Е) уз напомену да на том сајту недостају координате за најзападнију тачку, док координате најјужније тачке нису тачне (помакнута је ка северу тј. „на штету” Црне Горе).

Табела 1. – Географске координате екстремних тачака територије Црне Горе¹

	N	S	E	W
Опис положаја	7,5 km северно од коте 1 274 m (Руда глава)	Мала ада, на ушћу реке Бојане	7,5 km југоисточно од села Баћ	Код раскршћа путева северно од села Пријевор
Географска ширина (φ)	43°32'	41°51'	42°53'	42°30'
Географска дужина (λ)	18°58'	19°22'	20°21'	18°24'

Слика 1. – Поље географске мреже у које се без остатка uklapa територија Црне Горе

¹ Вредности координата у таб. 1 заокружене су на 1'. Координате најсеверније и најисточније тачке тек треба тачно одредити.

Кроз најсевернију и најјужнију тачку пролазе паралеле, а кроз најзападнију и најјужнију тачку меридијани, чији луци формирају поље географске мреже у које се без остатка уклапа територија Црне Горе, тј, математичко-географски положај Црне Горе одређен је тим пољем (сл. 1). То је сферни трапез код кога је величина основица $\Delta\lambda = 1^{\circ}57'$, страница $\Delta\varphi = 1^{\circ}41'$, а дијагонала $D = 2^{\circ}12'39''$. Изражено у километрима, то износи 139, 4 km (северна основица), 135, 7 km (јужна основица), 216,8 km (страна) и 245,8 km (дијагонала). Најкраће растојање (ортодромско растојање између најсеверније и најјужније тачке износи 190 km, а између најзападније и најјужније тачке 165 km.

Разлика географских дужина је $\Delta\lambda = 1^{\circ}41'$ што у часовној мери износи 6 минута и 44 секунди. За толико раније изађе Сунце над хоризонтом најисточније тачке Црне Горе у односу на најзападнију тачку.

Средњи меридијан поља географске мреже које одговара Црној Гори је $\lambda_m = 19^{\circ}22'30''$ и на њему се приближно налазе следећи градови: Лођ (Пољска), Бачка Паланка (Србија) и Ворчестер (Јужноафричка Република). Средња паралела је $\varphi = 42^{\circ}41'30''$, а на њој се налазе следећи градови: Приштина (Србија), Софија (Бугарска), Находка (Русија), Сапоро (Јапан), Милвоки и Бафало (САД), Андора ла Вела (Андора) и Бастија (Корзика). На њиховом пресеку налази се средишња тачка поља географске мреже које одговара Црној Гори. У топографском смислу та се тачка налази источно од села Влаховићи (између Влаховића и реке Мораче).²

Површина поља географске мреже које одговара Црној Гори износи 29 830, 1 km². Површина Црне Горе је 13 812 km². Процентуални однос те две површине назива се *попуњеност поља* (Тадић, 1997) и у овом случају износи 46,3%. Попуњеност поља је показатељ „прикупљености” неке територије, тј. степена успјешности њене евентуалне одбране. У том смислу користан је и *кофицијент уоквирености територије* (Тадић, 1997) који је једнак односу стварне дужине границе и обима основице калоте чија је површина једнака површини одређене територије. За територију Црне Горе то је калота сферног полупречника $\rho = 0^{\circ}35'47''$ и обима основице 416,575 km. Према подацима на званичном сајту Црне Горе, укупна дужина њених граница је 907,5 km, тако да коефицијент уоквирености територије Црне Горе износи 2,18.

Особености античког климата Црне Горе

Упоредо са географским координатама географи су све до краја Средњег века ширински положај места – *климат* (Тадић, 2006) –

---

² Ту тачку треба разликовати од *тежишта* територије Црне Горе. Приближно, тежиште се налази на око пола пута између Никшића и Колашина, између планина Маганик и Стожац, у горњем току реке Мртвице.

Математичко-географски положај Црне Горе

одређивали трајањем најдуже обданице. С обзиром на мало меридијанско протезање Црне Горе, у таб. 2 одређено је трајање најдуже и најкраће обданице на сваких 15' географске ширине.³

Табела 2. – Одреднице античког климата Црне Горе (на географској ширини 43°41'30'')

Тачка	Географска ширина	Најдужа обданица h:m	Најкраћа обданица h:m
S	41°51'	15:14	9:08
	42°00'	15:15	9:07
	42°15'	15:17	9:05
	42°30'	15:18	9:04
T _s	42°41'30''	15:20	9:02
	42°45'	15:20	9:02
	43°00'	15:22	9:00
	43°15'	15:24	8:58
	43°30'	15:26	8:57
N	43°32'	15:26	8:56

Поступајући као антички географи можемо рећи да Црна Гора, са најдужом обданицом од 15 часова и 20 минута (најдужом обданицом у средишњој тачки – T_s – поља географске мреже које одговара Црној Гори), припада 5. античком климату у кога је Птоlemeј још сврставао Рим, Византију (Константинопољ), Корзику, Хелеспонт, Троју и др.

Поступајући обрнуто, могу се одредити географске ширине унутар поља географске мреже Црне Горе којима одговара задато трајање обданице са порастом од 5 минута (таб. 3; сл. 2).

Табела 3. – Задато трајање најдуже обданице (T_{max}) и одговарајуће географске ширине

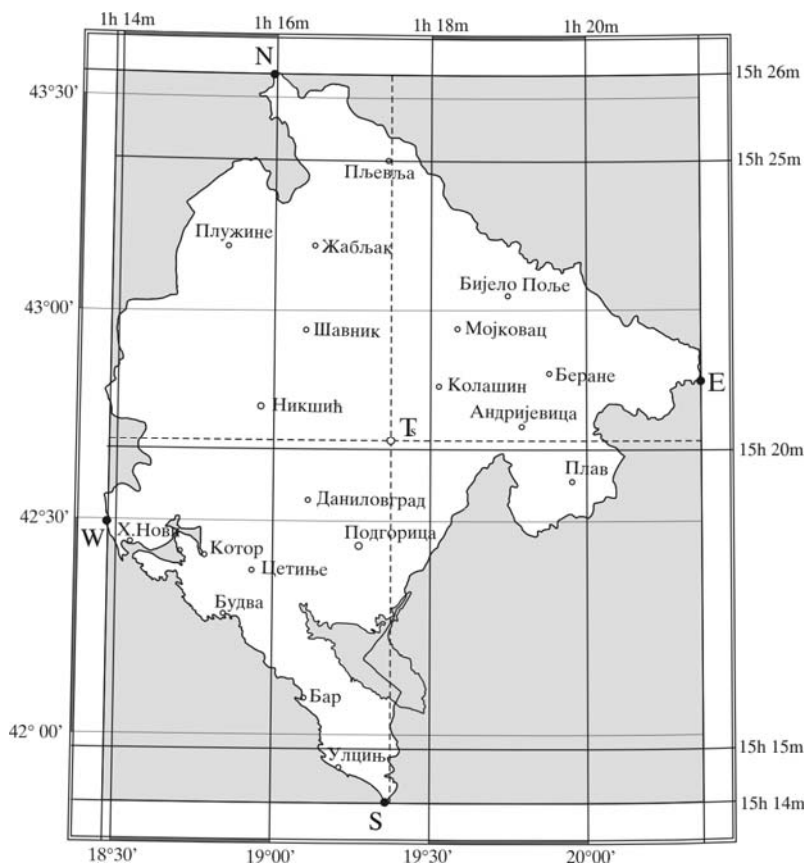
Тачка	N		T _s			S
T _{max}	15:26	15:25	15:20	15:20	15:15	15:14
φ	43°32'	43°21'	42°41'30''	42°40'	41°58'	41°51'

Одређење климата Црне Горе може се допунити екстремним (солстицијским) подневним висинама Сунца над хоризонтом средишње тачке (h_{min} = 23°51'30'', h_{max} = 70°45'30'') и просечним односом трајања обданице, сумрачног осветљења различитих нивоа и мрклог мрака (Тадић, 1997) (Таб. 4).⁴

³ Због утицаја астрономске рефракције обданица се продужава тако да је збир најдуже и најкраће обданице већи од 24 часа.

⁴ Потребни обрасци могу се видјети код: Тадић, М. (2004): *Математичка географија*, Завод за ученике и наставна средства, Београд.

Mathematical-geographical position of Montenegro

Слика 2. – Антички климати Црне Горе

Табела 4. – Просечно трајање обданице, сумрака и мрака (у часовима) у Црној Гори (на географској ширини 43°41'30")

Месеци	T	T + S ₇	S ₇	T + S ₁₂	S ₁₂	T + S ₁₈	S ₁₈	T ₁
I	9,4	10,7	1,2	11,6	2,2	12,8	3,3	11,2
II	10,5	11,7	1,2	12,6	2,1	13,7	3,2	10,3
III	11,9	13,0	1,1	13,9	2,0	15,1	3,2	8,9
IV	13,4	14,5	1,2	15,5	2,2	16,8	3,4	7,2
V	14,6	15,9	1,3	17,0	2,4	18,6	4,0	5,4
VI	15,3	16,7	1,4	17,9	2,7	19,8	4,5	4,2
VII	15,0	16,3	1,3	17,5	2,6	19,2	4,2	4,8
VIII	13,9	15,1	1,2	16,2	2,3	17,5	3,6	6,5
IX	12,5	13,7	1,1	14,6	2,1	15,8	3,2	8,2
X	11,1	12,2	1,1	13,1	2,0	14,2	3,1	9,8
XI	9,8	11,0	1,2	12,0	2,1	13,1	3,3	10,9
XII	9,1	10,4	1,3	11,4	2,2	12,5	3,4	11,5
Година	12,2	13,4	1,2	14,5	2,2	15,7	3,5	8,3

Математичко-географски положај Црне Горе

Легенда:

- T – Обданица (временски размак између изласка и заласка Сунца).
 T+ S₇ – Дневно осветљење (обданица + јутарњи и вечерњи грађански сумрак); док траје вечерњи грађански сумрак довољно је светло да се може читати без вештачког светла.
 S₇ – Грађански сумрак (јутарњи + вечерњи)
 T+ S₁₂ – Обданица + јутарњи и вечерњи наутички сумрак
 S₁₂ – Наутички сумрак (јутарњи + вечерњи); на истеку вечерњег наутичког сумрака још се јасно уочава само линија хоризонта.
 T+ S₁₈ – Обданица + јутарњи и вечерњи астрономски сумрак
 S₁₈ – Астрономски сумрак (јутарњи + вечерњи); с престанком вечерњег астрономског сумрака почиње мркла ноћ.
 T₁ – Прави мрак (мркли мрак); временски размак између краја вечерњег астрономског сумрака и почетка јутарњег астрономског сумрака.

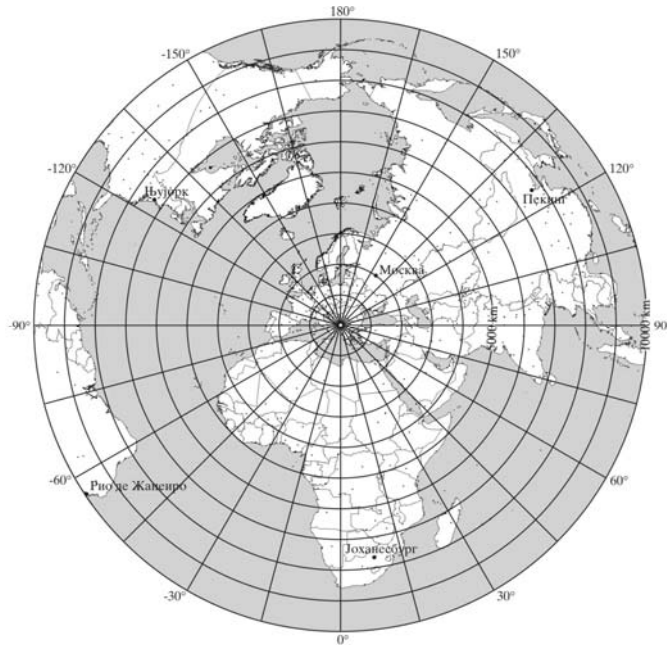
Математички хоризонт Подгорице

Свака тачка на сферној површи може се посматрати као њен центар. Посматрајући тако Подгорицу (42°26'N, 19°16'E), она је пол Земљине полулопте чија је основна кружница – математички хоризонт. Математички хоризонт се може одредити на неколико начина (Тадић, 2000). У таб. 5 дате су географске ширине тачака пресека математичког хоризонта Подгорице са меридијанима на сваких 15° географске дужине, а на сл. 3 у Постеловој пројекцији приказана је Земљина полулопта са Подгорицом као конструкционим полом (основна кружница карте јесте математички хоризонт Подгорице).

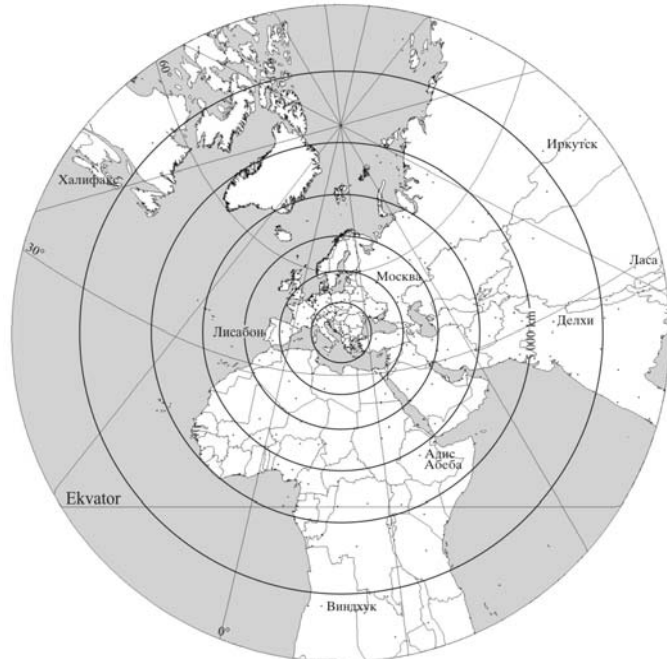
Табела 5. – Географске координате тачака пресека математичког хоризонта Подгорице са меридијанима на сваких округлих 15° географске дужине

λ°	φ°	λ°	φ°
		0	-45,6
-180	45,6	15	-47,2
-165	47,2	19,375	-47,3
-150	46,8	30	-46,8
-135	44,3	45	-44,3
-120	39,4	60	-39,4
-105	31,5	75	-31,5
90	-19,8	90	-19,8
75	-31,5	105	-4,7
60	-39,4	120	11,3
45	-44,3	135	25,1
30	-46,8	150	35,2
15	-47,2	165	41,8
0	-45,6	180	45,6

Mathematical-geographical position of Montenegro

Слика 3. – Карта Земљине полулопте у Постеловој пројекцији са Подгорицом као конструкционим полом

Слика 4. – Карта Земљине полулопте у гномонској пројекцији са Подгорицом као конструкционим полом (приказ је ограничен алмукантаром $z = 60^\circ$)

Математичко-географски положај Црне Горе

Осим картографске мреже коју чине меридијани и паралеле, на приложеној карти (сл. 3) уцртана је и хоризонтска картографска мрежа коју чине вертикали (на сваких 15° – као праве које се радијално разилазе из Подгорице као конструкционог пола) и алмукантарати (на сваких 1 000 km – као концентричне кружнице описане из Подгорице као конструкционог пола). Будући да Постелова картографска пројекција спада у групу азимутних пројекција и да је еквилистантна правцем вертикала, на приложеној карти (сл. 3) сачувани су географски азимути и најкраћа растојања свих приказаних тачака у односу на Подгорицу.

На сл. 3 уцртано је само пет светских градова. Њима се могу додати и остали градови на основу њихових географских или хоризонтских координата (z , α – најкраће растојање и азимут) (таб. 6). Ако се жели видети и протезање осталих најкраћих путања (ортодрома), а не само оних у односу на Подгорицу, онда треба урадити карту у гномонској картографској пројекцији (сл. 4).

Табела 6. – Најкраће удаљености (z) и географски азимути (α) неких светских градова у односу на Подгорицу

Град	φ	λ	z (km)	α °
Београд	44°48'	20°29'	281	20
Москва	55°45'	37°34'	1 978	35
Пекинг	39°54'	116°28'	7 643	55
Сиднеј	-33°52'	151°12'	15 661	91
Хонолулу	21°19'	-157°52'	12 946	367
Кејптаун	-33°55'	18°22'	950	185
Рио де Жанеиро	-22°54'	-43°10'	9 517	304
Хавана	23°08'	-82°22'	9 181	295
Њујорк	40°45'	-73°58'	7 318	304
Сан Франциско	37°48'	-122°30'	10 284	331
Јерусалем	31°46'	353°14'	1 840	55
Лондон	51°31'	00°06'	1 761	312
Париз	48°51'	02°21'	1 490	304

Закључак

Математичко-географски положај Црне Горе одређен је пољем географске мреже у које се без остатка уклапа њена територија. Средишња тачка те територије одређена је географским координатама $\lambda_S = 19^\circ 22' 30''$, $\varphi_S = 42^\circ 41' 30''$. Тој географској ширини одговара геометрија сунца са најдужом обданицом од 15 часова и 20 минута и солстицијским подневним висинама Сунца $h_{\min} = 23^\circ 51' 30''$ и $h_{\max} = 70^\circ 45' 30''$. Математичко-географска попуњеност поља је 46,3%, док је коефицијент уоквирености територије 2,18. Главни град Црне Горе, Подгорица, јесте сферни пол Земљине полулопте која укључује цели Стари свет, Англоамерику и северни део Јужне Америке.

Литература

- Мишовић, Д. С. и Ђурчић, П. (1996). *Топографија*. Београд: Полицијска академија.
- Радојичић, Б. (1996). *Географија Црне Горе*. Никшић: Унирекс.
- Тадић, М. (19974). Геометрија дана на географској ширини $\varphi = 42^\circ 30'$. У *Физичко-географски процеси на Косову и Метохији II* (стр. 7–14). Приштина.
- Тадић, М. (2000). Одређивање математичког хоризонта за задати конструкциони пол. *Глобус*, 27, 153–162.
- Тадић, М. (2004). *Математичка географија (увод у географију I)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Тадић, М. (2006). *Птолемејевска географија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Tadić, M. (1997). Mathematical-geographical Position of SR Yugoslavia and Republika Srpska, *Univ. Thought, Nat. Sci.*, 4 (2), 67-72.

Milutin Tadić

MATHEMATICAL-GEOGRAPHICAL POSITION OF MONTENEGRO

Summary

Montenegro is located on northern and eastern Earth's hemisphere, in northern moderate light-heat belt and Central European time zone, in the field of geographical network, which is determined by span of geographical longitudes $\lambda = 1^{\circ}41'$, span of geographical latitudes $\varphi = 1^{\circ}57'$ and central point T_S ($42^{\circ}41'30''N$, $19^{\circ}22'30''E$), which suits the fifth antique climate and the longest day of 15 hours and 20 minutes.